

Dr. Hatice GÜLPINAR

Milli Eğitim Bakanlığı
haticegulpinar52@gmail.com
Ordu/TÜRKİYE
ORCID

**KLASİK TÜRK ŞİİRİNİN
POETİKASINDA TEŞBİHE
DAYALI BİR TERKİP: YÛSUF-I
NAZM**

A COMPOSITION BASED ON
METAPHOR IN THE POETICS OF
CLASSICAL TURKISH POETRY:
YÛSUF-I NAZM

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi / Received Date: 12.07.2024
Kabul Tarihi / Accepted Date: 04.10.2024
Yayınlanma Tarihi / Date Published: 31.10.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Gülpınar, Hatice. "Klasik Türk Şiirinin Poetikasında Teşbihe Dayalı Bir Terkip: Yûsuf-ı Nazm". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*10/21 (Güz 2024), 161-184.

Gülpınar, Hatice. "A Composition Based on Metaphor in the Poetics of Classical Turkish Poetry: Yûsuf-ı Nazm". *Hikmet-Journal of Academic Literature*10/21 (Fall 2024), 161-184.

10.28981/hikmet.1515542

Dr. Hatice GÜLPINAR

KLASİK TÜRK ŞİİRİNİN POETİKASINDA TEŞBİHE DAYALI BİR TERKİP: YÛSUF-I NAZM

A COMPOSITION BASED ON METAPHOR IN THE POETICS OF CLASSICAL TURKISH POETRY: YÛSUF-I NAZM

ÖZ

Edebiyatta şiir sanatı olarak adlandırılan poetika, neredeyse başlı başına bir şiir edebiyatı olan klasik Türk edebiyatında şiir anlayış ve üsluplarını belirlemede kullanılan edebî bir terimdir. Klasik Türk şiirinde şiir sanatı üzerine düşünceleri daha çok divan dibacelerinde, tezkirelerin şair ve şiirle ilgili değerlendirmelerinde, mesnevilerin sebep-i telif bölümlerinde ve divanlarda şairlerin daha çok kendi şiirleri üzerine yaptıkları yorumları içeren şiirlerde görmekteyiz. Klasik Türk edebiyatında divanı veya divançesi bulunmayan yahut ele geçmeyen şairler olsa da birçok şairin divan veya divançesi mevcuttur. Bir dönem edebiyatına ismini veren divanların etraflıca tetkik edilmesi klasik şiirin poetik özelliklerini ortaya çıkaracaktır. Eserlerde kullanılan kelime ve terkipler, bunlara yüklenen hayal ve imajlar, kullanılan kelimelerin niteliği ve bağlamda kazandığı anlamlar şairin ve şiirinin ayırıcı vasıflarını belirlemede etken olurken içinde bulunduğu edebiyat geleneğinin de sanat anlayışını gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada klasik Türk şiirinin poetik bir unsuru olduğunu düşündüğümüz "Yûsuf-ı nazm" terkihi üzerinde duruldu. Bu kavramın klasik Türk edebiyatı poetikasındaki yeri, farklı türde birçok şiiri ihtiva etmesi bakımından divanlar üzerinden tespit edilmeye çalışıldı. Bu amaçla yüzyıllara göre klasik Türk edebiyatı şairlerinin divanları incelendi. Giriş bölümünde poetika ve klasik şiirin poetikası hakkında kısa bilgi verildi. Edebî bir kavram olarak "Yûsuf" isminin şairlerce tercih edilen terkiplerine değinildi. Ardından yüzyıllara göre "Yûsuf-ı nazm" terkihini şiirlerinde bir üslup olarak kullanan şairlerin bu kullanımları açıklandı. Bu şairlerin bu kavramı şiirlerinde hangi amaç doğrultusunda kullandıkları tespit edildi. "Yûsuf-ı nazm" ibaresinin klasik Türk şiirinin poetikasında güzel şiiri yansıtan bir şiir üslubu olarak kullanıldığı görüldü.

Anahtar Kelimeler: Yûsuf-ı Nazm, Şiir, Poetika, Divan, Klasik Türk Edebiyatı.

ABSTRACT

Poetics, which is called the art of poetry in literature, is a literary term used to determine the understanding and style of poetry in classical Turkish literature, which is almost a poetry literature in itself. In classical Turkish poetry, we see thoughts on the art of poetry mostly in the dibaces of divan, in the evaluations of tezkires on poets and poetry, in the sebep-i telif sections of mesnevis, and in the poems in divans that contain the comments of poets on their own poems. Although there are poets in classical Turkish literature who do not have a divan or a small divan or whose divan has not been found, many poets have a divan or a small divan. A thorough examination of the divans that gave their name to the literature of a period will reveal the poetic characteristics of classical poetry. The words and phrases used in the works, the dreams and images attributed to them, the quality of the words used and the meanings they acquire in the context are factors in determining the distinctive qualities of the poet and his poetry, while revealing the understanding of art of the literary tradition in which it is located. This study focuses on the composition "Yûsuf-ı nazm", which we think is a poetic element of classical Turkish poetry. The place of this concept in the poetics of classical Turkish literature was tried to be determined through divans in terms of containing many poems of different genres. For this purpose, the divans of the poets of classical Turkish literature were analyzed according to centuries. In the introduction, brief information about poetics and the poetics of classical poetry was given. As a literary concept, the preferred compositions of the name "Yûsuf" by poets were mentioned. Then, according to the centuries, the poets who used "Yûsuf-ı nazm" as a style in their poems were explained. The purpose for which these poets used this concept in their poems was determined. It was seen that the expression "Yûsuf-ı nazm" was used as a poetic style reflecting beautiful poetry in the poetics of classical Turkish poetry.

Keywords: Yûsuf-ı Nazm, Poetry, Poetics, Divan, Classical Turkish Literature.

Giriş

Şiirin var olduğu tarihten bu yana her şiirin birbirinden farklı anlayışı olmuş ve böylece çeşitli şiir poetikaları ortaya çıkmıştır. Bu oluşum yeni her bir şiirle devam etmektedir. Klasik Türk edebiyatı, Türk edebiyatı tarihi içinde geniş bir yer tutar ve ağırlıklı olarak şiir eksenli bir edebiyattır. Şairler, geleneğin içinde en güzel şiiri yakalamaya çalışırken bir yandan geleneğin çizdiği kurallara bağlı kalıp diğer yandan kendi ilgi ve istidatları doğrultusunda farklı anlayışlar göstermişlerdir. Bütünün içinde bireysel olan bu eğilimler klasik Türk şiiri poetikasının alanını genişletmektedir. Klasik Türk edebiyatı poetikasının belirlenmesi bu döneme ait eserlerin irdelenmesiyle ortaya çıkacaktır. Şairin eserinde tercih edip kullandığı kelimeler, bu kelimelerin oluşturduğu terkipler, bunların bağlamda kazandığı anlam; eserin dilini ve üslubunu belirlemede önemli rol oynar. Zira klasik şiir, Türk edebiyatı tarihi içinde en geniş yelpazeye sahip bir edebiyat sahasıdır.

Her sanatın bir malzemesi vardır, şiirinki ise dildir. Dil, bir yandan pratik bir anlaşma aracıdır; diğer yandan ise ele avuca sığmayan, esnek ve ürpertici bir mahiyete haizdir. Dil, şiirde bu ikinci vasfıyla mevcuttur (Okuyucu, 2013, 66). Dil, şiirin kendine has yapısı içinde yoğrulur, tüm imkânlarını zorlar ve kendisinin dışında yepyeni bir anlam kazanır. Şiir dilini oluşturan bu anlam her şiirde ve her şairde ayrı tezahür eder. Böylece şiir üslubu ve tarzları meydana gelir. Tanpınar'a göre parmaklarının arasında dili şekil vereceği bir madde gibi görmeyen şair, hiçbir surette şair olamaz (Tanpınar, 1977, 143). Ortak dil, hayal, mana ve mazmunu kullanan şairler ise aynı sanat anlayışına dahil edilir. Klasik edebiyat şairinin imgelerle dolu bir dili vardır ve bunu anlamak yüksek bir idrak seviyesi gerektirmektedir. Tarlan'a göre fikirler, duygular yükseldikçe, derinleştikçe daima halk seviyesinin anlayışı üstüne çıkacaktır (Tarlan, 1981, 56-58). Burada elbette şiir dilinin mecazlarla dolu, katmanlı ifadelerle yer vermesinin etkisi vardır. Klasik şairin özellikle de Sebki Hindî akımına dahil olan klasik şairin bir amacı da henüz söylenmemiş, orijinal sözü bulmaktır. Bu ise şiirin ve şairin kalitesini artıracak bir çaba gerektirir. Klasik şair, bîkr-i manayı yakalayabilmek için hem geleneği ve kendinden önceki şairleri iyi öğrenmek hem de dilin inceliklerini iyi bilmek durumundadır. Dilin tüm incelikleriyle işlendiği bir şiir ise ince ve yüksek bir telakki gerektirmektedir.

Bir edebî eserde aranılacak en mühim şey, her şeyden önce onun nasıl bir davranış tarzının ifadesi olduğudur. Bunu bulabilmek için esere bütün olarak bakmak, onun ruhunu kavramak, muhteva ve üsluba ait teferruatı bu ruha bağlamak icap eder (Kaplan, 1998, 10). Şairin eserinde tercih edip kullandığı hayaller, bu hayallerin yansıtıldığı söz birlikleri; düşünceler ve düşüncelerin vücut bulduğu imgeler hâsılı dil malzemesi onun sanatı hakkında fikir verir. Bir edebî metindeki söyleyiş özellikleri o şiirin ve şairin üslubunu ortaya çıkarır. Eserin yapı taşı olan kelimeler, bunların eserdeki kullanım sayıları, hangi kelimelerle terkibe girdiği üslubu belirlemede önem arz etmektedir. Burada elbette şairin anlatımı ve duygularını aktarmadaki başarısı, içtenliği, özgünlüğü; üslubu ortaya çıkaran esasların başında gelir.

Kılıç'a göre klasik edebiyatımız köklü bir geleneğe dayanmasına rağmen estetik değerleri inceleyen teorik eserlerden yoksundur (Kılıç, 2013, 49). Bu dönem edebiyatında şiir sanatına dair fikirleri daha çok tezkirelerde, bazı divanların ön sözünde görebilmekteyiz. Bunun yanında bu düşünceler eserlerin tamamına yayılmış bir şekilde de karşımıza çıkabilmektedir. Kendi şiirini övmenin gelenek olduğu bir edebiyat sahasında şair kendi maharetlerini ortaya koyarken illa ki sanat anlayışını da belirtecektir. Şiirin hangi özelliklere sahip bulunduğunu, başka şairlerin şiirlerinden hangi noktalarda ayrılıp daha üstün olduğunu kendini överken ifade edecektir. Bu tür ifadelerin yer aldığı beyitler de birer poetika niteliği taşımaktadır. Bir sanat eserini inşa eden, kullanılan malzemedir. Edebiyatın malzemesi ise dildir, kelimelerdir. Bu bakımdan son dönemlerde sayıları artan “Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” çalışmaları, şairlerin şiir sanatını belirlemede araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Aynı veya farklı dönemlerde yaşayan şairlerin kullandıkları kelimeleri karşılaştırarak üsluplarını belirlemek onları şiir anlayışları bakımından kategorize etmeye de yardımcı olacaktır. Şiire ait bir terim olan üslûp, bir dönemin sanat eserlerinde görülen ortak anlayışın yanı sıra bir sanatçının kendine özgü tarzı olarak da adlandırılır (Kılıç, 2013, 71). Böylece şair hem kendi özgünlüğü hem de dahil olduğu sanat anlayışı ile bir bütün olarak ortaya konulmuş olacaktır.

Klasik Türk edebiyatımız da - her edebiyat gibi - çeşitli yazarlarıyla, sanatsever okuyucusuyla şiir ve şair üzerine düşünen, tartışan, yorum yapan ve değerlendirmelerde bulunan bir edebiyattır (Tolasa, 1982, 15). Bu edebiyat toplumun kültür öğelerini bünyesinde taşımakla beraber şairlerin edebiyat, şiir ve sanata dair düşüncelerine de yer vermektedir. Klasik Türk edebiyatında poetik unsurları barındıran eserler; divanlardaki bazı şiirler, kimi şiirlerin genellikle son beyitleri, dîvân dîbâceleri ve tezkirelerdir. Şairler ve yazarlar bu tür eserlerde şiirin vasıflarını, amacını, kendi şiir anlayışlarını dile getirmişlerdir.

Şairlerin poetik anlayış çerçevesinde ortaya koyduğu yargı ve genellemeler elbette ki açık seçik ifadeler biçiminde değil, dolaylı yollarla verilen mesajlardır (Tarlan, 1990, 74). Zira şairinin şiir anlayışının, neden ve nasıl yazdığının, şiirlerinin vasıflarının bulunduğu dîbâceli divanlar oldukça azdır. Türk edebiyatında: Ali Şir Nevaî, Bursalı Ahmed Paşa, Necâtî Bey, Revânî Çelebi, Lâmiî Çelebi, Za'fî, Fuzûlî, Celâlîzâde Sâlih Çelebi, Taşlıcalı Yahyâ, Misâlî, Ulvî, Cinânî, Nev'î, Gelibolulu Mustafa Âlî, Vukufî, Nev'îzâde Atâî, Nâdirî, Safâyî, Keçecizâde İzzet Molla, Azmî, Tâhirülmevlevî; Türkçe dîbâce yazan şairlerden birkaçıdır.¹ Yapılan bir araştırmada, İstanbul kütüphanelerinde bulunan 492 şaire ait 2500'ün üzerindeki divan nüshasında sadece otuz sekiz şaire ait Türkçe dîbâcesi bulunan divan tesbit edilmiştir (Üzgör, 1994, 277-278). Dolayısıyla divanlarda klasik şiirin poetik unsurlarını direkt toplu bir şekilde bulmak kolay olmamakla birlikte bunlar divanların tümüne yayılan şiirlerde de peyderpey karşımıza çıkmaktadır. Özellikle şairin şiirini övdüğü bölümlerde iyi bir şiirin vasıflarının neler olduğunu görmekteyiz. Elbette ki

¹ Detaylı bilgi için bk. Üzgör, 1990.

bunlar şahsi yorumlardır ve dönemin sanat anlayışı hakkında ipuçları barındırmaktadır. Özellikle şairin kendi şiirini överken kullandığı karşılaştırmalarda diğer şairlerin şiir anlayışları hakkında da bilgi edinebilmekteyiz.

Solmaz; “esâlib, tarz, tarik, vâdî, semt, arsa, aksam, esnâf” gibi kelimeleri üslûb başlığı altında vermiştir ve bu kelimelerin kullanıldığı başlıca yer ve şekilleri şu şekilde tespit etmiştir: “tarîk-i gazel, tarîk-i ‘ulûm, tarz-ı şî’r veya eş’ar, -ı gazel, -ı mesnevî, tarz-ı inşâ, üslub-ı inşâ, -ı nazm, -ı nesta’lık, esâlib-i nazm, -i şî’r, aksâm-ı nazm, -ı şî’r” (Solmaz, 2012, 505). Buradan hareketle “Yûsuf-ı nazm” terkiibini de şiirde üslup bildiren bir tabir olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışmada klasik Türk şiirinde poetik bir söylem olarak kullanıldığını düşündüğümüz “Yûsuf-ı nazm” terkiibi üzerinde durulacaktır. Zira kimi şairlerin divanlarında özellikle kendi şiirlerini değerlendirdikleri bazı beyitlerde bu terkiibe rastlanmaktadır.

“Yûsuf-ı nazm”, şiirin Yûsuf’u yani Hz. Yûsuf gibi güzel şiir manasındadır.² Teşbihe dayalı bir terkiptir. Nazmın güzelliği üslûbun güzelliğine de bağlıdır. Çünkü şiirin güzel olduğunu söyleyebilmek için şiir her yönden güzel ve etkileyici olmalıdır (Çavuş, 2019, 117). Bu terkiip şiirin “hüsn, hasen, hûb, rengîn, latîf, hoş, şî’r-i latîf, nâzîk” gibi anlamlarını da içeren ideal ve güzel şiiri tanımlamak için kullanılmaktadır. Klasik Türk edebiyatı şairlerinin klasik şiirdeki amacı baştan beri güzel şiir yazmak, şiirde güzel ifadeler kullanmak olmuştur.

Platon’da güzel, uyum ve ölçünün, Aristoteles’te güzel ise, düzen ve büyüklüğün bir bileşimidir. Güzel, en yetkin, en iyi görünümü içinde tasarlanan bir dünyanın yapısal düzenlemesidir. Bu düzenlemede de belirlenim, simetri ve birlik önde gelir (Bozkurt, 1992, 90). Farklı kısımlardan bir araya gelen bir şeyin ya da bir varlığın, bu farklı kısımları belli bir düzende bulunmadıkça ve keyfi olmayan bir boyuta sahip olmadıkça, güzelliğinden söz edilemez; çünkü güzel, düzen ve büyüklük içinde bulunur (Aristoteles, 1987, 27-28). Burada bahsedilen simetri ve birliği şiir sanatı için düşünecek olursak güzeli yakalamada sadece kelime bazındaki güzellik yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda bu kelimelerin yan yana geldiklerinde oluşturdukları mana uyumu ve ifadesi de önemlidir. İfade kavramı güzellik kavramına sıkı sıkıya bağlıdır. Öbür niteliklerde, yetkinlik, tipe uygunluk gibi tartışılacak noktalar olabildiği hâlde, ifade ile güzellik arasındaki ilgi bir organik ilgi oluyor (Tunalı, 1989, 207). Klasik şairler, şiirlerinde kullandıkları kelimelerle güzel anlamlar ve ifadeler oluşturarak sanatsal bir güzellik yakalamak istemişlerdir. Bunun için şiirlerinde güzel şiirin bir yansıması olarak “şî’r-i latîf, hüsn-i beyân, hüsn-i edâ, hüsn-i ta’bîr” gibi terkipler kullanmışlardır.

Şiir, iç dünyadan veya dış dünyadan gelen güzellik ihsasının doğurduğu hayret hissine lisanın güzelliğini kullanarak beden vermek sanatıdır (Bilgegil,

² Kısaltmalar: bk.: Bakınız; çev.: Çeviren; G: Gazel; Hz.: Hazret; K: Kaside; Ms: Mesnevi; vd: Ve diğerleri.

2018, 9). “Yûsuf-ı nazm” terkibi de şiirin güzelliğini ifade eden bir tabirdir. Ancak şair bu ifadeyle salt güzelliği ve inceliği değil aynı zamanda manadaki derinliği de belirtmek istemektedir. Görünürde bir isim tamlaması (terkîb-i izâfî) olsa da “Yûsuf” ismi nazm kelimesini niteleyerek “Yûsuf-ı nazm” terkibi, manada sıfat tamlaması (terkîb-i tavsîfî) olarak kullanılmıştır. Burada aslanan Yûsuf kelimesinin çağrıştırdığı manalardır. Hz. Yûsuf; güzelliğinin yanında, akli, zarafeti, rüya yorumculuğu, iffeti, sabrı, merhameti, basireti ile de bilinen bir peygamberdir. Kendisine Allah tarafından verilen bu meziyetlerle sınanmış ve sabıyla insanlara güzel bir örnek olmuştur. Sahip olduğu bu vasıflar onu diğerlerinden ayırmış ve sonunda Mısır’a sultan yapmıştır. Klasik şiirde ayrıca “Mısr-ı belâgat, Mısr-ı nazm, Mısr-ı eş’âr” tabirleri kullanılır. Mısır, coğrafi bir ülke olarak değil tarihî geçmişiyle özellikle peygamber kıssalarının geçtiği bir yer olarak klasik edebiyatta yerini alır. Kurak bir çöl ülkesidir ancak ilahi birçok hikmete mazhar olup yeşermiştir. Mısır denince akla ilk gelen Hz. Yûsuf kıssasıdır. Edebiyatta sıkça bahsedilen Hz. Mûsâ kıssası da burada geçmektedir. Tur Dağı’nın bulunduğu Sina bölgesi ve Nil Nehri de Mısır’dadır. Mısır tüm kuraklığına rağmen insanlığın kemale erdiği ve insanlığa ait tüm misallerin sergilendiği bir yerdir. Mısır ülkesinde sabırla sonuçlanan her kıssa tüm insanlığa çölde bir vaha ve göz aydınlığı olmuştur. Şair “Mısr-ı belâgat” derken güzel söz söylemenin yani şiir sanatının da tıpkı Mısır gibi zorlu bir yolculuğu olduğunu anımsatmak istemiştir. Ancak tüm güzel ödüller de burada toplanmıştır. Ayrıca söz güzeldir tıpkı Hz. Yûsuf gibi. Belâgat Mısır’ına da “Yûsuf-ı nazm”ın aziz olması kaçınılmazdır. Aynı zamanda şiirde bir imge olarak da kullanılan bu tabir, şiirdeki hayal ve mananın daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır. Bu da şiirin etkisini çoğaltmakta, anlamı derinleştirmekte ve kalıcılığını artırmaktadır. Şiir bir yandan geleneğe bağlı kalırken kullanılan kelimelerin niteliği ve bunların işlenişi bakımından da geleneğin üstünde orijinal bir bakış yakalamaktadır.

Klasik Türk edebiyatında şairler “Yûsuf-ı şab” terkibini de şiirlerinde kullanarak kendi şairlik mizaçlarını, yaratılışlarını Hz. Yûsuf’a benzetmişlerdir. Güzellik Allah tarafından nasıl Hz. Yûsuf’a verilen bir lütuf ise şairlik yaratılışı da kendilerine sunulan bir lütuftur. Bu terkibi şiirinde kullanan şair, şairlik mizacının güzel olduğunu söylemektedir. Hz. Yûsuf nasıl büyüdükçe zarafette kemale erdiyse şairin şiiri de gittikçe canlanmakta, güzelleşmektedir:

Ṭarâvet bulmada her rûz ‘Âşım Yûsuf-ı şab‘um

Velî bî-çâre hiç maḥsûd-ı ihvân olduğın bilmez (G168/5) (Kurtoğlu, 2018, 247)

Klasik Türk şiirinde “şiir” kelimesiyle oluşturulan terkiplerde şiir yerine zaman zaman “nazm, gazel, beyit, mısra, ma’nâ” gibi kelimeler kullanılabilir. ³ Biz bu çalışmamızda Yûsuf kelimesiyle kurulan

³ Yavuz Bayram, “16. Yüzyıl Divan Şiirinde ‘Şiir, Söz ve Şair’le İlgili Anlam Alanları (Kelimeler ve Terkipler)” adlı makalesinde 16. yüzyıl şairlerinin “şiir” kelimesi yerine zaman zaman “nazm, gazel, beyt, mısra”, satr, sûtür, divân, defter, fesâhat, belâgat, medh, na’t, matla’, nazîre, nâme, san’at, ma’nâ” gibi poetik anlam içeren kelimeleri de kullandıklarını bildirmiştir.

terkiplerden “Yûsuf-ı ma’nâ” terkibine de rastladık. Şiirin vasfını belirten bu tamlama şiirin ve şairinin poetikasını oluşturan unsurlardan biridir:

Ṭût-i cân Mısr-ı sırdan açdı per

Yûsuf-ı ma’nâ elinden yir şeker Ms/162 (Yavuz, 2007, 15)⁴

Diğer kullanım ise *Ubeydî Dîvânı*’nda bulunmaktadır. Gönül gubârî hattının yazısını (Yakûb’un) gözüne sürme (olarak) çekerse (Yakûb’un) gözleri mana Yûsuf’unu görecektir. Burada “Yûsuf-ı ma’nâ” terkibi, sanatsal bir güzelliği de ifade etmektedir. Yalnız sanatsal bir bakış açısına sahip olan, güzel bakan sanatçı, şiirdeki mana Yûsuf’unu idrak edebilecektir. Mananın güzelliğine hâiz olmak için de gözlerdeki tozun gitmesi, perdenin kalkması gereklidir. Aksi takdirde Hz. Yakûb gibi gözleri âmâ bir şekilde yıllarca Hz. Yûsuf’u yani sanatta güzelliği, sözdeki fesâhat ve belâgatı bekleyip duracaktır:

Yûsuf-ı ma’nî görine gözleri Ya’kûb’ına

Dil gubâr-ı haṭ-ı taḥrîrin iderse iktihâl (K3/20) (Arslan, 2013, 218)

Mana kelimesinin: “arûs-ı ma’nâ, bîkr-i ma’nâ, genc-i ma’nâ, şâhid-i ma’nâ” gibi bir şiir terimi olarak kullanımlarıyla da karşılaşmaktayız. Yukarıdaki beyitlerde geçen “Yûsuf-ı ma’nâ” terkiбинin; şiirin güzelliğini, zarafetini, derinliğini çağrıştırmak üzere kullanıldığını söyleyebiliriz. Şiiri meydana getiren kelimeler ve bunların oluşturduğu anlam bütünlüğü tıpkı Hz. Yûsuf gibi güzelliği ile herkesi kendine hayran bırakmakta ve tıpkı onun sır dolu bir hayat yaşadığı Mısır ülkesi gibi gizemli anlamlar içermektedir. Ayrıca mana, Sebki Hindî’nin şiirde önem verdiği özelliklerden biridir. Erkal, 17. yüzyıl şiiri hakkında: Bu dönem Divan şiiri için, şiirde mana her şeydir. Bundan dolayı şairlerin şiir ile ilgili oluşturdukları terkiplere göz attığımız zaman en fazla mana ile ilgili terkip oluşturdukları rahatlıkla görülecektir (Erkal, 2009, 408), demektedir. Yûsuf-ı ma’nâ da bu minvalde oluşan terkiplerden biridir. Şiirdeki mana, dolayısıyla şiir için kullanılır. “Yûsuf-ı nazm” terkiбіyle de en çok bu yüzyılda karşılaşmaktayız.

Şairlerin metinlere yüklediği orijinal anlamların bütün boyutları ile kavranılması; edebiyat binasının temel malzemesi olan kelimelerin bugün sözlüklerde maalesef karşılıklarını bulamadığımız nüanslarının tespiti ve böylelikle klasik edebiyatımızın içindeki psikolojik ve sosyolojik değerlikli arkeolojik damarın ortaya çıkartılması ile mümkündür (Doğan, 2020, 91).

Klasik şairler; çeşitli mazmunlar, ifadeler, söz sanatları, orijinal hayaller ve mana unsurlarıyla şiirlerini oluştururken en güzel şiiri yazmaya çalışmışlardır. Her şair kendi şiirinin güzelliğini farklı terkiplerle dile getirmiştir. Kendi şiirinin güzel, hoş, zarif, nazik olduğunu öne süren şair aynı zamanda şiirin genel manada da güzel olması gerektiğini ima ederek şiir

⁴ Bu beyit Mevlânâ’nın *Mesnevî*’sinin şerhinden meydana gelen ve Mu’înî’nin tercüme ettiği *Mesnevî-i Muradiyye*’de bulunmaktadır. Çalışma alanımız divan türündeki eserler olmasına rağmen bu terkiбинin klasik şiire kazandırdığı anlam zenginliği bakımından burada bahsinin faydalı olacağı düşünüldü.

poetikasını beyan etmektedir. Klasik şairlerin şiirlerinde en sık kullandığı sanatlardan biri de teşbihtir. Bu sanat vasıtasıyla şairler şiir sanatlarına dair değerlendirmelerde bulunmuşlardır. “Arûs-ı ğazel, bâğ-ı sühân, dürr-i nazm, ğazel-i gül-feşân, gülzâr-ı suhen, İsâ-yı nazm, mîve-i nazm” bunlardan birkaçıdır.

Topak, 18. yüzyılda yaşayan yedi şairin divanlarından hareketle onların şiir poetikasını incelediği eserinde “Yûsuf-ı nazm” terkininin şiirlerde 16. yüzyılda “güzellik, kıymet” anlamı ifade ettiğini 18. yüzyılda ise “etkililik, güzellik” bağlamında kullanıldığını tespit etmiştir. 17. yüzyılda ise kendi çalışma alanında bu terkibe dair bir ifade bulunmadığını hazırlamış olduğu tabloda belirtmiştir (Topak, 2017, 353). Yaptığımız araştırmalar sonunda 17. yüzyılda “Yûsuf-ı nazm” terkinini divanında kullanan yedi şaire rastladık. 17. yüzyıl şairlerinden olan Şeyhülislam Bâhâyî de yine aynı anlamı veren ve şiirin üslubunu ifade eden “Yûsuf-ı dil-pesend-i eş‘âr” terkinini *Dîvân*’ında kullanmıştır. Terkip en çok bu dönemde şairler tarafından tercih edilmiştir. Burada elbette dönemin meşhur akımı Sebki Hindî’nin şiirde anlam güzelliği ve derinliği arama, alışılmamış benzetmeler kullanma özelliğinin de etkisi vardır.

Geçmiş yahut güncel çalışmalar perspektifinde denilebilir ki; Türk edebiyatının mühim bir damarı olan klasik edebiyatımızın poetikası ve sanat ontolojisi, bu edebiyat geleneğinin bünyesel anlamda en kudretli yanı ve kendisini dünya edebiyat gelenekleri içerisinde birinci sıraya oturtacak ayırıcı bir vasfıdır (Doğan, 2020, 91). Klasik Türk edebiyatı poetikasının her yönüyle aydınlatılması klasik edebiyatımızın kıymetinin anlaşılması bakımından önemlidir. Bu da klasik eserlerde kullanılan dilin her yönüyle tetkikini gerektirmektedir.

1- Klasik Türk Şiirinde “Yûsuf” İsmiyle Kurulan Terkipler

Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde şair; duygularını dile getirip şiirini oluştururken ifadesini güçlendirmek ve yüceltmek için tarihî, dinî-tasavvufî şahsiyetlerden, efsanevi kaynaklardan, kıssalardan, menkıbelerden, peygamber mucizelerinden istifade eder. Bunların içinde peygamber kıssaları oldukça geniş bir yer tutar zira klasik şiirde birer motif olarak işlenen bu kıssalar şairlere esin kaynağı olmuştur. Şiirini bu motiflerle süsleyen şair, eserini ulvileştirerek ölümsüz kılmak ister. Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrâhîm, Hz. Eyyûb, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân, Hz. İsâ, Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf; klasik Türk şiirinde en çok adı geçen peygamberlerdendir. Hz. Yûsuf kıssası sadece divanlardaki şiirlerde değil başlı başına bir tür olan mesnevilere de konu olmuştur. Birçok şair Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi yazmıştır.

Hz. Yûsuf’un henüz küçük bir çocukken aklı, feraseti ve ahlakıyla babasının büyük sevgisine mazhar olması, bir gece gördüğü olağanüstü rüyayı babasına anlattığını duyan kardeşlerinin onu kıskanıp ondan kurtulmak ve böylece babaları Hz. Yakûb’un daha çok sevgisini kazanmak için bir yolunu bulup onu kuyuya atmaları, yoldan geçen bir kervan tarafından kuyudan çıkarılıp esir pazarına götürülmesi, Mısır azizi tarafından satın alınıp hanımı

Züleyhâ'ya hediye edilmesi, Züleyhâ'nın onu sarayda büyütmesi ve sonrasında onun güzelliğine, iffetine âşık olması, Hz. Yûsuf'un bu aşka karşılık vermemesinden dolayı Züleyhâ'nın ona iftira atıp onu zindana hapsedirmesi gibi daha nice ibret dolu olayın anlatıldığı bu kıssa Kur'ân-ı Kerîm'de de "ahsenü'l-kasas"⁵ olarak geçmektedir.

Divan şairinin şiir için âyet, esrâr-ı İlâhî gibi kutsal kavramları kullanması garipsenmemelidir. Zira divan şairi sevgiliyle ilgili benzetmelerinde de kutsal olay, mekân ve varlıkları sıkça kullanmıştır (Coşkun, 2011, 72). Aşkı şiirine ilmek ilmek dokuyan klasik şair, elbette ki Hz. Yûsuf kıssasını şiirinde işleyecektir. Örneğin Hz. Eyyûb deyince akla gelen onun hastalıklara karşı sabrıdır. Yani Hz. Eyyûb daha çok sabır temalı şiirlere konu olur. Ancak Hz. Yûsuf'un çok yönlü ve girift bir mana derinliği vardır. Babası Hz. Yakûb'un onun hasretine dayanamayıp gözlerinin ağlamaktan kör olması ve kendini bir kulübeye kapatması cihetiyle klasik Türk edebiyatı şairleri sevdiğinden ayrı düşmüş âşığı Hz. Yakûb'a, her daim yolu gözlenen ve beklenen sevgiliyi de Hz. Yûsuf'a benzetmişlerdir. Bu şairlerden biri olan Bosnalı Âsım, Hz. Yûsuf kıssasını şiirlerinde oldukça fazla kullanmış; âşığı ve dolayısıyla kendini garipliği, yalnızlığı, kederli oluşu ve sevgiliden ilgi görmeyişi bakımlarından Hz. Yakûb'a benzetmiştir. Şair, bir beytinde kendini öylesine yalnız hissetmektedir ki ne hüznler evi vardır ne de gül kokulu Yûsuf'tan bir haberi. Yûsuf'tan ayrı düşmüş garip Yâkup (Peygamber) gibidir:

Yâ'kûb-ı garîbem ki ne beytü'l-ḥazenüm var

Ne bir ḥaber-i Yûsuf-ı gül-pîrehenüm var (G47/1) (Kurtoğlu, 2018, 183)

Başka bir şiirinde sevgiliye seslenmekte ve şöyle demektedir: Ey Yûsuf bakışlı (sevgili), lütfedip gel, yüzünü göster. Hüznler kulübesinde efkâr (artık) canıma yetti:

Luṭf idüp gel 'arz-ı dîdâr eyle ey Yûsuf-naẓar

Külbe-i aḥzânda itdi cânuma efkâr kâr (G151/4) (Kurtoğlu, 2018, 238)

Bir başka beyitte ise yine kendisini Hz. Yakûb'a benzeterek duygularını şöyle ifade etmektedir: Hz. Yâkup gibi hüznler evinde (sonsuz kadar) kalsam ne olur? (Öylesine mutsuzum ki) o gül gömleklî Yûsuf'tan (sevgiliden) haberim yok:

Ya'kûb-şîfat beyt-i ḥazen n'ola ḳalsam

Ol Yûsuf-ı gül-pîrehenümden ḥaberüm yok (G227/3) (Kurtoğlu, 2018, 277)

Bunların yanında güzelliği, iffeti, Mısır'a sultan olması yönüyle özellikle kaside türü şiirlerde hükümdarların Hz. Yûsuf'a benzetilerek yüceltilmesi, şairlik istidadı bakımından şairlerin kendilerini Hz. Yûsuf'a

⁵ "Biz sana en güzel kıssayı anlatıyoruz."(Yûsuf/3)

benzeterek diğer şairler arasında haset edildiklerini ima etmeleri, Hz. Yûsuf gibi dillere düşmeleri, şairlerin eserlerini tıpkı Hz. Yûsuf'un çilelerle dolu hayatı gibi çok büyük emek ve çileler sonucu oluşturmaları ve sonunda başarıyı yakalamaları, sır ve hikmetle dolu hayatı, çok büyük imtihanlara dûçâr olması gibi yönlerden klasik şiirin yaygın benzetmeleri arasındadır.

Klasik Türk şiirinde “Yûsuf” ismiyle birçok terkip kullanıldığını görmekteyiz. Divanlarda yaptığımız araştırmalar sonunda bu terkipleri ve bunları kullanan 33 şairi şu şekilde sıraladık:

Hoca Dehhânî, Yûsuf kelimesini *Dîvân*'ındaki iki farklı şiirde de “Yûsuf-ı Ken'ân” (Ersoy ve Ay, 2017, 91,127) şekliyle kullanmıştır. Beyitlerde bu tabir sevgili, sevilen ve yolu gözlenen kişi için kullanılmıştır. Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*'inde (Gölpınarlı, 1957, 135) sadece bir yerde aynı terkipli kullanmıştır. “Yûsuf-ı Ken'ân” terkipli yine burada sevgili için kullanılmıştır. *Yûnus Emre Dîvânı*'nda ise “Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı Ken'ân-ı aşk (Tatçı, 2021, 206, 228, 143) terkipleri kullanılmıştır. Şair burada “Yûsuf-ı Ken'ân” tabirini Hz. Yûsuf olarak gerçek anlamda kullanmış ancak bu vesileyle mahbûbu ona benzetmiştir. Ahmedî'nin *Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı Ken'ân” tabiri altı yerde geçerken bir yerde de “Yûsuf-ı Mışrı” (Akdoğan, 2022, 8, 20, 100, 462, 553, 566, 621) tabiri geçmektedir. *Nesîmî Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı sâni” terkipli geçmektedir (Yıldız, 2019, 153). *Necâtî Bey Dîvânı*'nda Yûsuf ismiyle kurulan terkipler şunlardır: Yûsuf-ı 'ahd, Yûsuf-ı bâzâr-ı hüsn, Yûsuf-ı gül-çihre, Yûsuf-ı gül-pîrehen, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı Mışr-ı melâhat, Yûsuf-ı zamân (Tarlan, 1992, 346, 153, 250, 157, 374, 340, 394). *Avnî Dîvânı*'nda Yûsuf ismi “Yûsuf-i hüsn” ve “Yûsuf-i zemâne” şeklinde terkipli girmiştir (Doğan, 2023, 223, 439). *Adlî Dîvânı*'nda iki farklı terkip kullanılmıştır: “Yûsuf-ı Mışrı” ve “Yûsuf-ı gül-pîrehen” (Bayram, 2018, 92, 140). *Murâdî Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı sâni” şeklinde kullanılmaktadır (Kırkkılıç, 2012, 16). *Piriştineli Mesîhî Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı gül, Yûsuf-ı Mışrı, Yûsuf-ı Mışr-ı cemâl, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı hürşid, Yûsuf-ı cemâl, Yûsuf-ı sâni” olarak geçmektedir (Mengi, 2020, 35, 146, 147, 148, 164, 188, 274, 296). *Kemal-i Ümmî Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı Ken'ân” ve “Şâh-ı Ken'ân” olarak yer almaktadır (Yavuzer, 1997, 580). *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı sâni, Aḥmed-i Yûsuf-şîfat, nûkhet-i pîrehen-i Yûsuf-ı gül, Yûsuf-ḥüsn, Yûsuf-ı gül pîrehen” terkipleri bulunmaktadır (İpekten, 2020, 56, 61, 76, 226). *Zâtî Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı Sâni, Yûsuf-ı 'İsâ-nefes (Tarlan, 1967, 377, 80,192, 207, 27); *Zâtî Dîvânı (Gazeller Dışındaki Şiirler)* adlı eserde ise “Yûsuf-ı gül, Yûsuf-ı gül-pîrehen, Yûsuf-ı cân, Yûsuf-ı nev-rûz, Yûsuf-ı Sâni, Yûsuf-ı Mışr-ı kelâm, Yûsuf-ı Mışr-ı dil” şeklinde kullanılmaktadır (Kurtoğlu, 2017, 60, 98, 128, 154, 185, 186, 204, 279, 280). *Bâkî Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı sâni, Yûsuf-ı Ken'ân-mişâl, Yûsuf-ı Ken'ân” olarak geçmektedir (Küçük, 2018, 14, 211, 230, 233, 253, 255). *Fûzûlî Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı gül, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı güm-geşte” (Kılınç, 2021, 194, 546, 668); *Hayâlî Bey Dîvânı*'nda “Yûsuf-ı mihr, Yûsuf-ı hüsn, Yûsuf-ı cemâl, Yûsuf-ı Mışr-ı belâgat, Yûsuf-ı Mışr-ı kıdem, Yûsuf-ı Mışr, Yûsuf-ı vaḫt, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı Mışrı, Yûsuf-ı Sâni” (Tarlan, 1945, 23, 27, 28, 55, 59, 123, 133, 141, 204, 249, 261, 277, 335, 358, 367, 426); *Bağdathî Rûhî Dîvânı*'nda da “Yûsuf-ı gül-çehre, Yûsuf-ı sâni, Yûsuf-ı şâhib-cemâl, Yûsuf-ı vaḫt, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı Mışr-ı melâhat, Yûsuf-ı Mışr-ı kerem” (Erten,

2018, 209, 215, 253, 285, 330, 333, 342, 393, 432); *Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat, Yûsuf-ı devr-i zemâne, Yûsuf-ı sâni, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı cân, Yûsuf-ı gül-çihre, Yûsuf-ı zamân, Yûsuf-ı gül-pîrehen, Yûsuf-ı dil" (Çavuşoğlu, 2023, 24, 85, 90, 136, 172, 178, 180, 182, 187, 287, 312, 341, 343, 358, 373, 376, 377, 384, 397, 410, 411, 444, 455, 468, 480); *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı Mısr-ı sipihr, Yûsuf-ı Mısr, Yûsuf-ı hürşîd, Yûsuf-ı 'ahd, Yûsuf-ı sâni, Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat, Yûsuf-ı zamân, Yûsuf-ı pâkîze-güher, Yûsuf-ı gül-çehre" (Karaköse, 2017, 21, 39, 49, 89, 169, 179, 190, 192, 210, 221, 236, 240, 253, 264,); *Hayretî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı sine-çâk, Yûsuf-ı gül-çihre, Yûsuf-ı gül-pîrehen, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı şânî" (Gök, 2017, 26, 85, 106, 108, 216, 297, 260, 263, 273, 289); *Usûlî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı Ken'ân" (Kola, 2017, 19); *İshak Çelebi Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı Sineçâk, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı sâni, Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat, Yûsuf-ı Mısr-ı cemâl" (Keklik, 2014, 28, 104, 162, 187, 200, 209, 277); *Ubeydî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı ma'nî, Yûsuf-ı Mısr-ı hasen, Yûsuf-ı gül-çihre, Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı dehr" (Arslan, 2013, 218, 241, 349,390,459); *Nâilî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı güm-geşte-i emel, Misâl-i Yûsuf-ı gül-pîrehen, hasret-i Yûsuf-ı hüsn, Yûsuf-ı pîrehen, hasret-i Yûsuf-ı cemâl" (Şenödeyici, 2011, 19, 2362, 687, 979,1215, 2032); *Şemseddin Sivâsî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı dil, Yûsuf-ı cân, Yûsuf-ı güm-şüde" (Süer, 2015, 85, 86 341); *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı sâni, çeh-i Yûsuf-ı Ken'ân, Yûsuf-ı gül-pîrehen" (Kavruk, 2021, 62, 333, 334); *Şeyhülislam Bâhâyî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı dil-pesend-i eş'âr, Yûsuf-ı dil, Yûsuf-ı zağm, Yûsuf-ı cevr, Yûsuf-ı hüsn" (Uludağ, 1992, 42, 54,101); *Fehîm-i Kadîm Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı İsa-dem-i Musâ-lüknet, Yûsuf-ı güm-geşte, pîrehen-i Yûsuf-ı maqşûd, pîrehen-i Yûsuf-ı gül-berg-âsâ, Yûsuf-ı hüsn, Yûsuf-ı sâni, mâr-ı zülf-i Yûsuf-ı hürşîd-çihre" (Felek, 2007, 19, 59, 60, 156, 211,224, 230,439); *Mezâkî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı gül-çehre, Yûsuf-ı gül-pîrehen, Yûsuf-ı gül-pîrehen-i rüzgâr, Yûsuf-ı hünîn-ciğer, Yûsuf-ı sâni, Yûsuf-ı kârivân-ı ma'nâ" (Mermer, 1991, 467, 394, 271, 197, 551, 247); *Bosnalı Sâbit Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı gül-pîrehen, Yûsuf-ı sâni, Yûsuf-ı zemân" (Aydın, 2019, 2031); *Bosnalı Âsım Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı zamâne, haber-i Yûsuf-ı gül-pîrehen, Yûsuf-ı şânî, Yûsuf-ı Mısr-ı cemâl, Yûsuf-ı Ya'kûb, Yûsuf-ı gül-gonçe, Yûsuf-ı gül-çihre, Yûsuf-ı tab', Yûsuf-ı güm-geşte, Yûsuf-ı yegâne, Yûsuf-ı Mısr-ı cemâl" (Gülpınar, 2023, 1080, 1081); *Diyarbakırlı Lebîb Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı 'aql, Yûsuf-ı şîrîn-dehen ü sîm-endâm" (Kurtoğlu, 2017, 55, 159); *Nâbî Dîvânı*'nda "Yûsuf-ı çâh-ı devât, Yûsuf-ı esrâr, Yûsuf-ı gül-pîrehen, Yûsuf-ı güm-geşte, Yûsuf-ı hüsn" (Yiğit, 2018, 3235) şekillerinde kullanılmıştır.

Klasik Türk edebiyatında Hz. Yûsuf ismiyle kurulan terkipler ve bunları şiirlerinde kullanan şairler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁶

⁶ "Yûsuf" ismiyle kurulan terkipler ve bunları kullanan şairler tabloda alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.

Klasik Türk Şiirinde "Yüsus" İsmiyle Kurulan Terkipler	Adî	Ahmedî	Avnî	Bâğdatî Rûhî	Bâkî	Bosnalî Âsım	Bosnalî Sâbit	Divarbakırlı Lebib	Fehîm-i Kadîm	Füzûlî	Havâli Bev	Havretî	Hoca Dehhânî	Ishak Celâli	Karamanlî Nizâmî	Kemal-i Lümmî	Murâfî	Mevlânâ	Mezâkî	Nâbî	Nâilî	Necâtî Bev	Nesimî	Nevî-zâde Atâvî	Piristineî Mesîhî	Semseddin Sivâsî	Sevhülislam Bâhâvî	Sevhülislam Yahvâ	Taslicâlî Yahvâ Bev	Uhevdf	Usûf	Yunus Emre	Zâfî			
Ahmed-i Yüsus-şîfat															X																					
'Azîz-i Yüsus-ı Mısr-ı kelâm																																			X	
Çeh-i Yüsus-ı Ken'ân																																				
Ėaber-i Yüsus-ı gül-pîreheh						X																														
Ėasret-i Yüsus-ı cemâl																						X														
Ėasret-i Yüsus-ı Ėüsn																						X														
Mâr-ı zülf-i Yüsus-ı Ėürşid-çihre									X																											
Misâl-i Yüsus-ı gül-pîreheh									X													X														
Nükheth-i pîreheh-i Yüsus-ı gül															X																					
Pîreheh-i Yüsus-ı gül-berg-âsâ									X																											
Pîreheh-i Yüsus-ı maĖsûd									X																											
Şâh-ı Ken'ân																X																				
Yüsus-ı 'ahd																						X		X												
Yüsus-ı 'aĖl							X																													
Yüsus-ı bâzâr-ı Ėüsn																						X														
Yüsus-ı cân																										X									X	
Yüsus-ı cemâl											X														X											X
Yüsus-ı cevrr																										X										
Yüsus-ı çâh-ı devât																					X															
Yüsus-ı dil																										X		X								
Yüsus-ı dil-pesend-i eş'âr																										X										
Yüsus-ı dehr																																				
Yüsus-ı devr-i zemâne																																				
Yüsus-ı esrâr																					X															
Yüsus-ı gül									X																	X										X
Yüsus-ı gül-çehre/gül-çihre				X		X					X							X				X		X												
Yüsus-ı gül-gönçe						X																														
Yüsus-ı gül-pîreheh	X					X					X				X		X	X	X	X															X	
Yüsus-ı gül-pîreheh-i rüzgâr																		X																		
Yüsus-ı güm-geşte						X		X	X											X																
Yüsus-ı güm-geşte-i emel																						X														
Yüsus-ı güm-şüde																										X										
Yüsus-ı Ėünîn-ciger																		X																		
Yüsus-ı Ėürşid																								X	X											
Yüsus-ı Ėüsn			X				X		X					X						X							X									X
Yüsus-ı İsâ-dem-i Musâ-lüknet								X																												
Yüsus-ı Ken'ân	X		X	X					X	X	X	X	X	X	X	X	X					X			X											X
Yüsus-ı Ken'ân-ı 'aşĖ																																				X
Yüsus-ı Ken'ân-misâl					X																															
Yüsus-ı ma'nî																																				
Yüsus-ı Mısr										X														X												
Yüsus-ı Mısr-ı belâgat										X																										
Yüsus-ı Mısr-ı dil																																				X
Yüsus-ı Mısr-ı cemâl						X							X												X											
Yüsus-ı Mısr-ı Ėasen																																				
Yüsus-ı Mısr-ı kıdem										X																										
Yüsus-ı Mısr-ı kerem				X																																
Yüsus-ı Mısr-ı sipihrr																								X												
Yüsus-ı Mısr-ı melâğhat				X										X								X	X													
Yüsus-ı Mısrî	X	X								X														X												
Yüsus-ı mihr										X																										
Yüsus-ı nev-rüz																																				X

Yûsuf-ı nazmam n'ola sevmezse ihvân-ı hasûd

Hüsn-i ta'bîrim beni eyler 'azîz-i kâmrân (K37/32) (Dinçer Arslan, 2017, 254)

Yûsuf-ı nazm tabirini kullanan bir başka şair Rızâyî'dir. Ona göre Hudâ, en faziletli (yer olan) Mısır ülkesine şairin (Rızâyî'nin) zâtını aziz etti ki Hz. Yûsuf gibi güzel şiirine (de) güzel bir talih verse şaşılır mı? Elbette şaşılmaz. Şair burada kendi güzel şiirine Hz. Yûsuf gibi güzel bir talih dilemektedir. Zira onun kadar güzel bir şiire Hz. Yûsuf'un talihi gibi güzel bir talih yakışır:

Yûsuf-ı nazma aceb mi eger ikbâl itse

Mısr-ı efdâla Hudâ zâtını kim itdi azîz (K19/21) (Topçu, 1997, 103)

"Yûsuf-ı nazm" terkiibine en çok 17. yüzyılda rastlamaktayız. Nefî, Vezîr-i Azam Hâfız Ahmed Paşa için yazdığı kasidesindeki fahriye bölümünde kendi şiiri için "Yûsuf-ı nazm" terkiibini kullanmıştır:

Gittikçe güzellenmededir Yûsuf-ı nazmım

Artarsa nola derd-i Züleyhâ-yı zamân (K41/27) (Akkuş, 2018)

Şair, Hz. Yûsuf gibi göz alıcı olan şiirinin gittikçe güzelleşmekte olduğunu söylemektedir. Bu sebeple zamanın Züleyhâ'sının derdi artarsa şaşılmamalıdır. Çocukluğu Züleyhâ'nın yanında geçen ve yine onun yanında tüm kadınların ilk görüşte kendinden geçip fark etmeksizin parmaklarını kesecek güzellikte bir genç hâline gelen Hz. Yûsuf; güzel ahlakı, iffeti ile Züleyhâ'nın aşkına karşılık vermemiştir. Bu durum Züleyhâ'nın aşk derdini katbekat artırmıştır. Nefî, burada kendi şiirini güzel olması yönünden Hz. Yûsuf'a benzetmektedir. Zamanın Züleyhâ'sından kasıt da döneminin ileri gelen şairleridir. Güzelliği ve iffeti dolayısıyla nasıl Züleyhâ'nın Hz. Yûsuf'a olan aşkı ve iştihakı artıyorsa kendi şiirlerinin güzelliği karşısında dönemin ileri gelen şairleri de onun şiirlerine hayran olmaktadır. Şaire göre bu durum şaşılacak bir durum değildir. Çünkü şiirleri bu beğeniyi hak etmektedir.

Nâbî bir şiirinde bu terkibe yer vermiştir. Şair, Hz. Yûsuf gibi güzel şiirinin gönül kuyusundan doğdukça âlemin gözünün açıldığını ve dünyayı Hz. Yûsuf'un gömleğinin kokusunun sardığını ifade etmektedir. Hz. Yûsuf nasıl karanlık kuyuda güzelliği ve yüzünün aydınlığı ile bir ay gibi parlıyorsa şairin şiirleri de diğer şiirler arasında öyle parlak ve dikkat çekicidir. Ayrıca şairin gönlü bir kuyu gibi kör ve karanlıktır, şiirleri ise o gönlü aydınlatmaktadır. Şair burada "âlemin gözü açıldı" ve "gömlek kokusu" derken de Hz. Yakûb'un kör olan gözlerinin Yûsuf'un gömleğiyle açılmasına telmih yapmaktadır. Hz. Yûsuf'un varlığı tüm cihana güzellik ve iyilik vermektedir. Asıl adı Yûsuf olan şair, kendi şahsını ve sanatını da bu terkiibi kullanarak yüceltmıştır:

Çeh-i dilden tûlû' itdükçe Nâbî Yûsuf-ı nazmum

Açıldı çeşm-i 'âlem dehri bûy-ı pîrehan tûtdı (G875/7) (Bilkan, 1993, 1008)

Neşâtî Hz. Peygamber için yazdığı na't türündeki 3. kasidesinde "Yûsuf-ı nazm" terkibine yer vermiştir. Şair, şiirini Mısır ülkesinin Yûsuf'una benzetmektedir. Hz. Peygamber'den divit kuyusuna efsun yapmasını ve Hz. Yûsuf gibi güzel şiirlerinin (kuyudan/divitten) dışarı çıkarılmasını istemektedir:

Gel çâh-ı devâta eyle efsûn

Kıl Yûsuf-ı MıŖ-ı nazmı bîrûn (K3/12) (Kaplan, 2019, 36)

Hâletî "Yûsuf-ı nazm" terkihini üç farklı şiirde kullanmıştır. Şair, aşağıdaki beyitte kendi şiirini Ali Şir Nevâî'nin şiiriyle karşılaştırmakta ve kendi şiirini üstün tutmaktadır. Ona göre Ali Şir Nevâî'nin şiirlerinin çizgisi Tatar miski (de) olsa onun cihanı fetheden (güzelliğiyle dillere destan olan) Hz. Yûsuf gibi güzel şiirleri ile boy ölçüşemez. Şair burada kendi şiirini Hz. Yûsuf'a benzetirken "müŖk-i Tâtârî" ve "hat-ı Ŗî-r-i Nevâyî" terkipleriyle Nevâyî'nin şiirine de bir güzellik payı vermiş ve onun şiirlerini güzel bir kadına benzetmiştir. Zira Tatar miski eski edebiyatımızda renginin koyuluğu ve güzel kokusu yönünden sevgilinin saçlarını anımsatır. "Hat-ı Ŗî-r-i Nevâyî" terkihiyle de onun şiirlerini yine güzel bir kadın yüzüne benzetmiştir. Ancak bu güzellikler onun Hz. Yûsuf'a benzeyen güzel şiirleriyle asla yarışamaz:

Anunla vezn olunmaz Yûsuf-ı nazm-ı cihân-gîrûm

Haç-ı Ŗî-r-i Nevâyî olsa farzâ müŖk-i Tâtârî (K9/26) (Kaya, 2017, 102)

Hâletî bir başka şiirinde onun Hz. Yûsuf gibi güzel şiirini görenlerin "Ey Hâletî bu ifadenin güzelliği (de) nedir (böyle)?" diyerek hayranlıklarını dile getirdiklerini ifade etmektedir:

Görenler Yûsuf-ı nazmun didiler

Nedür ey Hâletî bu Ėüsn-i ta'bir (G165/7) (Kaya, 2017, 293)

Hâletî bir şiirinde de "Hz. Yûsuf gibi güzel şiirim bozulsa ne olur? Onun pahasını feleğin yaşlı kadını (yaşlı bir kadına benzeyen felek) biçti." demektedir. Şair burada Züleyhâ'nın yaşlanıp güzelliğini kaybettiği dönemlerde bile Hz. Yûsuf'un aşkıyla yanıp tutuştuğu ve gelene geçene onu sorduğu zamanlara telmih yaparak dünyayı Züleyhâ'nın bu hâline benzetmektedir. Yaşlı ve aciz dünya nasıl olsa onun şiirlerinin güzelliğine bir kere değer biçmiştir. Şiirlerinin paha biçilmezliğı tescillenmiştir. Artık şiirleri bozulsa da bir Ŗey ifade etmemektedir:

Bozulsa n'ola Hâletiyâ Yûsuf-ı nazmum

Anun zen-i fertût-ı felek kesdi bahâsın (G597/7) (Kaya, 2017, 464)

Mezâkî bir şiirinde bu terkihi kullanmıştır. Şair, Hz. Yûsuf gibi güzel şiirlere sahip olduğunun görülmesini istemektedir. Hz. Yûsuf esir pazarında açık artırmaya çıkarılınca Mısır Azizi tarafından satın alınmıştı. Mezâkî de kendi şiirlerinin onun gibi görücüye çıkınca birçok kişi tarafından talep edileceğini, alıcısının çok olacağını dile getirmektedir. Aksi takdirde gül yüzlü

Yûsuf'ların pazarı çekişmeli olur diyerek kendi şiirlerinin çok kıymetli olduğunu anlatmaktadır:

Mâlik-i Yûsuf-ı nazm olduğumu gör yoḥsa

Germ olur şâhid-i gül-çehrelerüñ bāzârı (K18/86) (Mermer, 1991, 240)

Cevrî şiirlerinde bir kez bu terkibi kullanmıştır. Mana güzelliğine sahip olması bakımından kendi şiirlerini “Yûsuf-ı nazm” olarak tanımlamış ve Hz. Yûsuf ile kendi şiiri arasında bağ kurmuştur:

Yûsuf-ı nazmuma olmazsa n'ola misl ü nazîr

Cevher-i ḥüsn-i ma'ânîdür ana aşl u nijād (K18/41) (Aydın, 2010, 30)

Bosnalı Âsım, “Yûsuf-ı nazm” terkiğini dört farklı şiirde kullanmıştır. Bosna Valisi olan Halil Paşa için yazılan kasidede şair, kendi şiirini övdüğü fahriye bölümünde Hz. Yûsuf kıssasına telmih yapmaktadır. Bosnalı Âsım, Hz. Yûsuf gibi güzel şiiri tıpkı Hz. Yûsuf gibi açık artırmalı olarak satışa çıkarılsaydı Mısır halkının onu elde etmek için aziz canlarını feda edeceğini dile getirmektedir:

Virürdi cân-ı 'azîzi bahâ ahâli-i Mışr

Eger bu Yûsuf-ı nazmum olınsa anda mezād (K8/52) (Kurtoğlu, 2018, 94)

Şair, bir başka Bosna Valisi Mehmed Paşa için yazdığı kasidede yine Yûsuf-ı nazm tabirini kullanmaktadır. Kötülüğünü söyleyenleri Mısır ülkesi gibi geniş olan şiir sahası içinde Hz. Yûsuf gibi güzel şiiriyle arındırmak istemektedir. Şairin şiiri güzellikte Hz. Yûsuf gibiyse ait olduğu şiir sahası da Mısır ülkesi olacaktır. Hz. Yûsuf nasıl belalardan kurtulup o ülkeye sultan olduysa şairin şiirleri de güzelliği ile olumsuzlukları yok edip baş tacı olacaktır:

Ne 'aceb Yûsuf-ı nazmum ile tebḥîr itsem

Mışr-ı nazm içre degül müttehim-i töhmet-i zem (K10/26) (Kurtoğlu, 2018, 101)

Şair, Bosna Valisi Halil Paşa için yazdığı bir başka kasidede ise yakın dostlarının dünyayı fetheden, güzelliğiyle dünyaya nam salan Hz. Yûsuf gibi şiirinin güzel söz söyleme Mısır'ında sonunda aziz olduğunu bildiklerini dile getirmektedir. Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yûsuf Peygamber'in sonunda Mısır'a sultan olmasını ve kardeşlerinin kendisine muhtaç duruma düşmesini hatırlatarak kendi şiirinin dönemin diğer şairleri tarafından beğenilip takdir gördüğünü ifade etmektedir:

Bildiler Mışr-ı belâgatda 'azîz olduğımı

Yûsuf-ı nazm-ı cihân-gîrimi âḥîr ihvân (K17/52) (Kurtoğlu, 2018, 133)

Bosnalı Âsım bir gazelinde de Hz. Yûsuf gibi güzel şiirinin güzelliğini arz etse, sergilese dostlarının taptıkları fikir putunun utanacağını söylemektedir:

‘Arz-ı hüsn itse benüm Yûsuf-ı nazmum ‘Ăşım

Her büt-i fikret-i yârân hicâb-âver olur (G105/5) (Kurtoğlu, 2018, 214)

17. yüzyıl şairlerinden olan Şeyhülislam Bahâyî, *Dîvân*’ında Sultan IV. Murat için yazdığı 238 beyitlik mesnevisinin 65. beytinde “Yûsuf-ı dil-pesend-i eş‘âr” terkiibini kullanır. Şair burada şiirlerini güzellikte Hz. Yûsuf’a benzetmektedir. Şiirlerin gönül okşayan Yûsuf’una bazen özenle, emek vererek elbise (gömlek) diktiğini söyleyen şair aslında şiirleri beğenen kişilerin çok olduğunu söylemektedir. Burada Züleyhâ’nın Hz. Yûsuf’a meyli, Hz. Yûsuf’un ise ona karşılık vermeyince gömleğinin yırtılması olayına telmihte bulunulmuştur. Asıl vurgulanan ise şiirlerin şekil, üslup ve mana güzelliğidir:

Gâh ederdüm kabâ-yı pür-kâre

Yûsuf-ı dil-pesend-i eş‘ara (Ms2/65) (Uludağ, 1992, 42)

Görüldüğü üzere “Yûsuf-ı nazm” tabiri şiirin güzelliğini, parlaklığını, göz alıcılığını ifade ederken aynı zamanda eşsiz oluşunu, iyi ve kaliteli şiirin vasıflarını ifade etmektedir.

18. yüzyıl şairlerinden Münif, bir şiirinde bu terkiibi kullanmıştır. Şair burada Hz. Yûsuf gibi güzel şiirinin yüzünün güzelliğiyle zamanın Züleyhâ’sının aşkının gittikçe artmakta olduğunu söylemektedir:

Şevk-i cemâl-i Yûsuf-ı nazmumla dem-be-dem

Oldı füzûn aşk-ı Züleyhâ-yı rüzgâr (K3/59) (Felek, 2000, 10)

Şeyh Gâlib bir gazelinde Yûsuf-ı nazm tabirini kullanmasa da aynı anlamı verecek olan “Yûsuf-ı Mısr-ı eş‘âr” terkiibini kullanmaktadır. Şair burada şiirlerini Hz. Yûsuf’a benzetmektedir. Nasıl Hz. Yûsuf kardeşleriyle gönderdiği gömleği ile babasının ağlamaktan görmez olan gözlerinin açılmasına vesile olduysa Gâlib’in şiirleri de kan saçan gözün cevherine, gam derdine şifa olacaktır. Burada şiirin güzelliğinin yanı sıra derde deva oluşunu ve tesirini görmekteyiz:

Çeşm-i Ya’küb-ı gama Yûsuf-ı Mısr-ı eş‘âr

Gevher-i dîde-i hünbârla mevzûn gibidir (G72/3) (Okçu, 2014, 245)

“Yûsuf-ı nazm” terkiibi ile manada buna yakın terkipleri şiirlerinde kullanan şairler ve yaşadığı yüzyıllar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

	15.Yüzyıl	16.Yüzyıl	17.Yüzyıl	18.Yüzyıl
söz Yûsufu	Necâtî Bey	--	--	--
Yûsuf-ı dil-pesend-i eş‘âr	--	--	Şeyhülislam Bâhâyî	--

Yûsuf-ı ma'nâ	--	Ubeydî	--	--
Yûsuf-ı Mısr-ı eş'âr	--	--	--	Şeyh Gâlib
Yûsuf-ı Mısr-ı kelâm	--	Zâtî	--	--
Yûsuf-ı nazm	--	Nevî, Rızâyî	Nefî, Nâbî, Neşâtî, Hâletî, Mezâkî, Cevrî, Bosnalı Âsım	Münif

Şiirin güzelliğini anlatan “söz Yûsufu” tamlamasına 15. yüzyılda Necâtî Bey’de rastlıyoruz. 16. yüzyıl şairlerinden Zâtî, “Yûsuf-ı Mısr-ı kelâm” terkiğini, Ubeydî ise “Yûsuf-ı ma'nâ” terkiğini kullanmaktadır. “Yûsuf-ı nazm” terkiğini ilk olarak 16. yüzyılda Nevî ve Rızâyî’de görüyoruz. 17. yüzyılda ise bu sayı oldukça artmaktadır. Bu dönemde Nefî, Nâbî, Neşâtî, Hâletî, Mezâkî, Cevrî, Bosnalı Âsım bu terkiği kullanmaktadır. Yine bu dönem şairlerinden Şeyhülislam Bâhâyî, güzel şiir için kullanılan “Yûsuf-ı dil-pesend-i eş'âr” terkiğini kullanmaktadır. 18. yüzyılda ise Münif “Yûsuf-ı nazm” terkiğine şiirinde yer veriyor. Bu dönemin ünlü şairi Şeyh Gâlib’de de güzel ve etkili şiiri anlatan “Yûsuf-ı Mısr-ı eş'âr” terkiğine rastlamaktayız.

Dikkatimizi çeken diğer husus da bu ve benzeri terkipleri kullanan şairlerin çoğunlukla Sebki-Hindî üslubuna dahil olmalarıdır. Rızâyî, Bahâyî, Nefî, Neşâtî, Hâletî, Mezâkî, Cevrî, Bosnalı Âsım, Şeyh Gâlib ve kısmen Münif ve Nâbî de şiirlerinde Sebki-Hindî akımının izlerini barındırırlar. Bu akıma mensup sanatçıların bir özelliği de dilde yeni tabirler icat etmeleridir. Bu tabirler çoğunlukla teşbih üzerine kuruludur ve genellikle alışılmamış bağdaştırmalardan oluşur. Yûsuf-ı nazm terkiği “şiirin Yûsuf'u” veya başka bir ifadeyle “Yûsuf gibi güzel şiir” manasıyla kuruluş olarak alışılmış bir bağdaştırma özelliği taşımamaktadır. Bu da Yûsuf-ı nazm terkiğinin Sebki-Hindî akımıyla ilintili olabileceği fikrini akla getirmektedir.

İslâmî düşünceye göre belâgatın zirvesi ilâhî kelâmdır. Şair, sözünü i'câza yaklaştırabildiği oranda beliğdir (Tanyıldız, 2007, 206). Dinî-tasavvufî kavramları bir yücelik göstergesi olarak eserinde kullanan şair eserini de ulvî bir kisveye büründürmüş olur. “Yûsuf-ı nazm” tabirini eserinde kullanan şair, seçtiği kelimeleri bir terkiğ hâline getirerek ona sanatlı bir ifade katmıştır. Bilim dalı olarak şiire bakan yönüyle belâgat; dağınık hayâl ve ilhamları şiirsel ifadeye büründürerek söyleyiş mükemmelliğini yakalamak için vardır (Tanyıldız, 2007, 206). Örneklerden de görüldüğü üzere “Yûsuf-ı nazm” terkiği daha çok şiirin güzelliğini, kıymetini, doğru ve erdemli oluşunu anlatmaktadır. Bu tabiri eserlerinde kullanan şairler sanatının etkili ve eşsiz olduğunu ileri sürmektedir. Nasıl Hz. Yûsuf kötü niyetli ve babasının ona olan sevgisini kıskanan kardeşleri arasına bir ay gibi doğduysa şairin eseri de diğer

sanatçıların şiirleri içinde öyle parlamakta ve şaire göre her şeye rağmen hak ettiği yeri bulmaktadır.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatı, şiir dili yönüyle yüksek bir estetik anlayışa sahiptir. Bu dönemde şiir; ses, kelime ve mana ile bir bütünlük arz eder. İfadesinin mükemmelliği ve barındırdığı düşüncelerin yoğunluğu; okuyucuda zihinsel bir çaba ve belli bir seviye gerektirmektedir. Klasik edebiyat ürünlerinin incelenmesi, anlamlandırma çalışmaları ve poetikasının ortaya konması bu eserlerin geniş kitlelere ulaşması bakımından önemlidir. Klasik Türk şiirinin poetikasını belirleyebilmek için şairlerin eserlerinde şiir ile ilgili kullandıkları ifadeleri, kavramları, terkipleri tespit etmek ve bunları bağlamda nasıl kullandıklarını kavramak, ortaya koymak gerekir. Klasik Türk şairi kendini her yönden yetiştirmiş, geçmiş devirlerin ve içinde yaşadığı dönemin ünlü şairlerini okumuş, belirli bir şiir kültürüne ulaşmış şairdir. Bu sanatçılar, geleneğin bir icabı olarak önceki kuşakların şiir kültürünü kendi eserinde muhteva ve üslup olarak barındırırken bir yandan da yeniliğe kapısını açık tutmuş, orijinal ifadeleri de kullanmaktan geri durmamıştır.

Kelimelerin kimi kelimelerle anlamca bağları ve zihinsel çağrışımları vardır. Klasik Türk şiirinde bazı şairler tarafından kullanılan “Yûsuf-ı nazm” terkinin yaptığımız araştırmalar sonunda güzel şiirin bir ifadesi olarak kullanıldığını gördük. Bu terkip, klasik şiirin muhtevasında zaten mevcut olan lafızların şairin hüneri, hayal gücü ve ilhamıyla işlenmesi sonucu oluşturulmuştur. Ayrıca bu sanatçılar; “şiirin Yûsuf’u”, başka bir ifadeyle “Hz. Yûsuf gibi güzel şiir” manasındaki bu terkipte şiir sanatı ile Hz. Yûsuf arasında anlam bağı kurarak kendi şiirlerinin şiir ahlakına ve şiir sanatının ilkelerine, inceliklerine uygun olduğunu ifade etmekte ve böylece şiirde manayı da ön plana çıkarmaktadırlar. Zira Hz. Yûsuf’un bir peygamber olarak şahsında taşıdığı en önemli vasıfların başında hem fiziksel güzellik hem de güzel ahlak gelmektedir. Bu terkibi kullanan şairlerin şiirlerinde öne çıkardıkları bir diğer husus sabır temasıdır. Hz Yûsuf karşılaştığı tüm zorlukları sabırla atlatmış ve sabrının sonunda kendisine verilen ilahi lütuf sayesinde Mısır’a sultan olmuştur. Klasik şair de şiirlerini etrafında ona haset eden onca şaire rağmen sabırla oluşturmakta, engelleri sabırla aşmakta ve sonunda en güzel şiiri yazmaktadır. Ayrıca “Yûsuf-ı nazm” terkipleriyle şiire ilahi bir hüviyyet de yüklenmek istenmiştir. Güzel şiir de ulvi bir yapıya sahip olup Allah vergisidir. Bu da şiirin güzellikte eşsiz ve manada kusursuzluğunu göstermektedir. Sonuç olarak elde ettiğimiz bulgular, klasik Türk edebiyatı şairinin teşbih yoluyla oluşturduğu “Yûsuf-ı nazm” terkipleriyle klasik şiirin poetikası hakkında fikir beyan ettiğini ve bu terkinin güzel şiirin bir yansıması olarak kullanıldığını göstermektedir.

Kaynakça

Akdoğan, Yaşar. *Ahmedî Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2022. Erişim 08.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78357/ahmedi-divani.html>

- Akkuş, Metin. *Nefî Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018. Erişim 27.11.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206118/nefi-divani.html>
- Aristoteles. *Poetika*. çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi, VII. Bölüm, 1987.
- Arslan, Ömer. *Ubeydî Dîvânı (Metin ve İnceleme)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Aydın, Gamze. *Bosnalı Sâbit Dîvânı'nın Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlüğü*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.
- Aydın, Haluk. *Cevrî Divanı'nın Tahlili*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.
- Bayram, Yavuz. *Adlî Dîvânı (Dîvân-ı Sultân Bâyezîd-i Sâni)*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2018. Erişim 08.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215522/adli-divani.html>
- Bilgegil, M. Kaya. *Cehennem Meyvası*. İstanbul: Salkımsöğüt Yayınları, 2018.
- Bilkan, Ali Fuat. *Nâbî'nin Türkçe Divanı (Karşılaştırmalı Metin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1993.
- Bozkurt, Nejat. *Sanat ve Estetik Kuramları*. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1992.
- Coşkun, Menderes. "Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine". *bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* (2011), 57-80.
- Çavuş, Mehmet Fatih. *15. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Poetikası*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019.
- Çavuşoğlu, Mehmed. *Yahyâ Bey (Taşlıcalı) Dîvân*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2023. Erişim 28.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-356059/taslicali-yahya-bey-divani.html>
- Çavuşoğlu, Mehmed – Tanyeri, M. Ali. *Hayretî Dîvân*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2023. Erişim 20.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-356054/hayreti-divani.html>
- Çolak, Şeyma. "Klasik Türk Edebiyatında Güzelliğin Sembol İsmi Olarak "Hz. Yûsuf". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (2020), 1-12.
- Diñer Arslan, Sedanur. *Nevî Divanı Sözlüğü (Bağlamsal Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017.

- Doğan, Muhammet Nur. “Lafız-Mana İlişkisi Bağlamında Klasik Türk Şiirinin Poetikası”. *Dîvân Toplantıları-I, Mazmûndan Poetikaya*. ed. M. Esat Harmancı vd. 89-9. Kocaeli: İKSAD Global Yayıncılık, 2020.
- Doğan, Muhammet Nur. *Fâtih Dîvânı Şerhi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları, 2023.
- Erkal, Abdulkadir. *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi, 2009.
- Ersoy, Ersen - Ay, Ümran. *Hoca Dehhânî Divanı*. ed. Nihat Öztoprak 67-132. Ankara: Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Dizisi: VII, 2017.
- Erten, Saniye Rukiye. *Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi'ndeki Bağdatlı Rûhî Dîvânı Nüshası (Metin-İnceleme)*. Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Felek, Özgen. *Antakyalı Münîf Divanı Tahlili*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Felek, Özgen. *Fehîm-i Kadîm Dîvânı'nın Tahlili*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- Gök, Selim. *Hayretî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2017.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ Celâleddin, Dîvân-ı Kebîr I*. İstanbul: Remzi Kitabevi, Ankara Caddesi, Yükselen Matbaası, 1957.
- Gülpınar, Hatice. *Bosnalı Âsım Dîvânı'nın Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlüğü*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2023.
- İpekten, Haluk. *Karamanlı Nîzâmî, Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2020.
- Kaplan, Mahmut. *Neşâtî, Dîvân*. E-kitap: Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019. Erişim 21.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78354/divanlar.html>
- Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri I “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar”*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- Karaköse, Saadet. *Nev’î-zâde Atâyî Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2017. Erişim 22.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194357/nevi-zade-atayi-divani.html>

- Kavruk, Hasan. *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2021. Erişim 10.01.2024. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10655,seyhulislamyahyadivani.html>
- Kaya, Bayram Ali. *Azmizâde Hâletî Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017. Erişim 22.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196456/azmizade-haleti-divani.html>
- Keklik, Murat. *Üsküplü İshak Çelebi Divanı*. Bişkek: Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2014.
- Kılıç, Filiz. *Divan Edebiyatında Politika Denemeleri: Tezkire Önsözleri, Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Kılıç, Filiz. *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerinden Hareketle XVI. yy. Tezkirelerinde Bazı Üslûp Özellikleri, Klâsik Türk Edebiyatının Peşinden*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Kılınç, Abdülhakim. *Fûzûlî Dîvânı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Kırkkılıç, H. Ahmet. *Murâdî Dîvânı Sultan Üçüncü Murat*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: VI, 2012.
- Kola, Fatma. *Usûlî Dîvânı Tahlîli*. Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Kurtoğlu, Orhan. *Diyarbakırlı Lebîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017. Erişim 23.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194358/diyarbakirli-lebib-divani.html>
- Kurtoğlu, Orhan. *Zâtî Dîvânı (Gazaller Dışındaki Şiirler)*. E-Kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017. Erişim 24.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194358/diyarbakirli-lebib-divani.html>
- Kurtoğlu, Orhan. *Bosnalı Âsım Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018. Erişim 25.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208667/bosnali-asim-divani.html>
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018. Erişim 27.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78361/baki-divani.html>
- Mengi, Mine. *Mesîhî Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2020. Erişim 29.12.2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-272452/mesihi-divani.html>
- Mermer, Ahmet. *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişilği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 87, Dîvânlar Dizisi: 3, 1991.

- Okçu, Naci. *Şeyh Gâlib Dîvânı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, 2014. Erişim 08.01.2024. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78404/seyh-galib-divani.html>
- Okuyucu, Cihan. *Divan Edebiyatı Estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Solmaz, Süleyman. *Onaltıncı Yüzyıl Tezkirelerinde Şâirin Dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.
- Süer, Fatih Ramazan. *Şemseddîn Sivâsî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi, 2015.
- Şenödeyici, Özer. *Naili Divanı Sözlüğü [Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük]*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi, 2011.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1977.
- Tanyıldız, Ahmet. “Kelimenin Fesâhati ve Fasîh Dîvânı Örneği”. *I. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Tunca Kortantamer Anısına)*. 206-217. Kayseri: 2009.
- Tarlan, Ali Nihat. *Hayâlî Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1945.
- Tarlan, Ali Nihat. *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yay, 1981.
- Tarlan, Ali Nihat. *Makalelerinden Seçmeler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1990.
- Tarlan, Ali Nihat. *Necâtî Beg Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.
- Tarlan, Ali Nihat. *Zâtî Dîvânı (Edisyon Kritik ve Transkripsiyon) Gazeller Kısmı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967.
- Taşdelen, İshak. *Peygamber Kıssalarının Klasik Türk Şiirine Yansımaları*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre, Dîvân -Seçmeler-*. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Tolasa, Harun. “Divan Şairlerinin Kendi Şiirleri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri”. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 1* (1982), 199-230.
- Topak, Zafer. *18. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası (Arpaemînzâde Sâmî, Edirneli Kâmî, Esrâr Dede, Nedîm, Seyyîd Vehbî, Şeyh Gâlib, Vâhîd Mahtumî)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmış Doktora Tezi, 2017.

- Topçu, Mümin. *Dîvân-ı Rizâyî (Tenkitli Metin)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Uludağ, Erdoğan. *Şeyhülislam Bâhâyî Divanı (İnceleme- Karşılaştırmalı Metin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- Tunalı, İsmail. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.
- Üzgör, Tahir. *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Üzgör, Tahir. "Dîbâce". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, 1994, 277-278.
- Yavuz, Kemal. *Mu'înî - Mesnevî-i Murâdiyye*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2007. Erişim 08.01.2024. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78437/muini---mesnevi-i-muradiyye.html>
- Yavuzer, Hayati. *Kemâl Ümmî Dîvânı, İnceleme- Metin*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997.
- Yıldız, Alim - Yıldırım, Yusuf. *Nesîmî Kitabı*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, 2019.
- Yiğit, Ahmet Selman. *Nâbî Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.